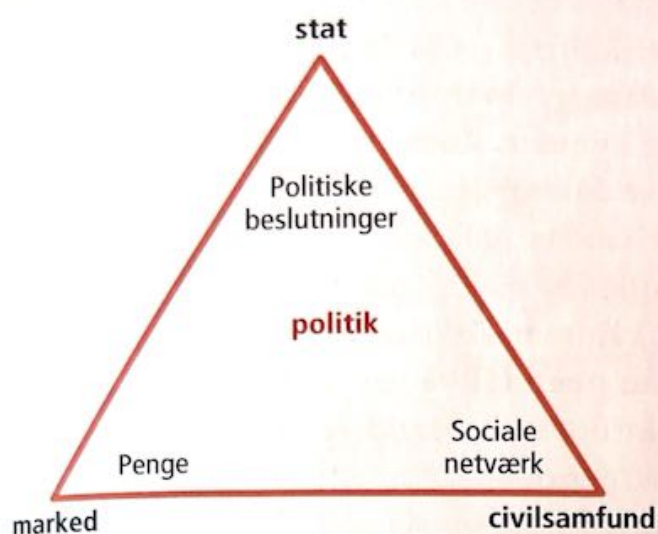

FIGUR 2.4 FEMINISMENS POLITIK-
BEGREB: ALT ER POLITISK

Udvidelse af politikbegrebet: De tre feministiske bølger

Siden demokratiets fødsel har grænsen mellem privat og offentligt været til debat. Det samme gælder dermed definitionen af politik og demokratiets rækkevidde. I flere omgange har feminister ført an i debatten. Da Grundloven blev vedtaget i 1849, var det kun mænd over tredive med egen husstand (i alt cirka 15 % af befolkningen), der blev anset for politiske medborgere med stemmeret. Tankegangen var, at manden repræsenterede sin private husstand inklusive ægtefælle og tjenestefolk i offentlige samsfundsansliggender.

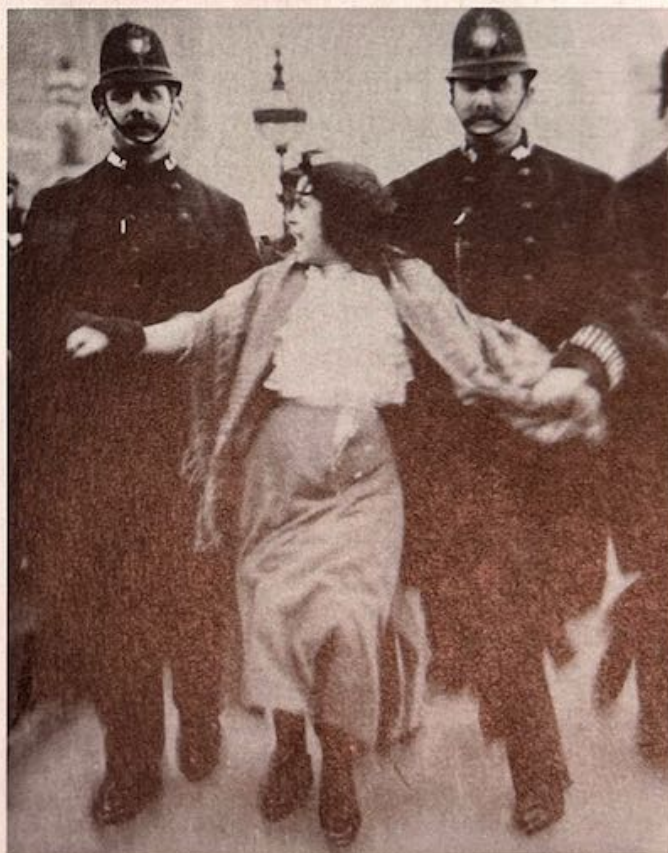
Første og anden feministiske bølge

Med kvindebevægelsens første bølge krævede kvinder adgang til de politiske institutioner og dermed det offentlige politiske liv. Bevægelsen var optaget af kvinders *formelle politiske og økonomiske rettigheder* som individer og borgere. Valgretsbevægelsen, eller suffragetterne, som de også blev kaldt i England, kæmpede for, at kvinder kunne deltage politisk (i snæver

forstand) ved at stemme til valg – eller ved selv at kunne blive valgt som politikere.

I Danmark lykkedes det kvinderne at få stemmeret og valgbarhed med grundlovsændringen i 1915, der blev en milepæl i kampen for ligestilling gennem rettigheder. Når problemet med manglende formelle rettigheder var løst og kvinderne kunne deltage på arbejdsmarkedet og i det offentlige liv, forestillede man sig, at andre former for kønsbestemte begrænsninger for kvinder også ville forsvinde. Målet var, at kvinder dermed kunne inkluderes på lige fod med mænd i den kønsneutrale kategori 'mennesket'.

Fra begyndelsen af 1970'erne fulgte *kvindebevægelsens anden bølge* i form af rødstrømpebevægelsen. Målet var nu ikke længere bare at blive anerkendt som politiske medborgere i den offentlige sfære, men at udvide grænsen for politik til også at inkludere det private. Rødstrømperne

En engelsk suffragette anholdes i 1907 af politiet.

var optaget af, hvordan *uformelle normer* udelukker og begrænser kvinders muligheder. Ifølge bevægelsen havde det ikke ført til et reelt opgør med kvinders underordnede samfundsmæssige stilling, at kvinder var blevet anerkendt som borgere med lige rettigheder. Selv om topposter i erhvervslivet og politik formelt var blevet tilgængelige for kvinder, gik det langsomt med at få kvinder til at indtage dem. Og selv om kvinder var blevet en del af arbejdsmarkedet, blev deres arbejde fortsat aflønnet ringere. Samtidig var kvinder i familierne stadig hovedansvarlige for det huslige arbejde. Bevægelsen talte derfor om, at kvinder havde *dobbeltarbejde*. Fordi kønsuligheden tilsyneladende blev op-

retholdt uformelt, selv om man formelt havde fået ligestilling, ville de diskutere, hvordan drenge og piger bliver opdraget forskelligt, og hvordan ægteskabet indebærer forskellige forventninger til mænd og kvinder. Rødstrømperne lavede offentlige demonstrationer under parolen "Det private er politisk" og organiserede sig ikke-hierarkisk i små diskussionsnetværk, såkaldte basisgrupper kun for kvinder. Når mænd ikke var inviteret med i kvindegrupperne, skyldtes det, at rødstrømperne mente, at kvinders vilkår og erfaringer adskilte sig markant fra mænds. I stedet for at kvinder skulle forsøge at blive som mænd, fokuserede man med begrebet *søsterskab* på de identitetsbånd, der kunne

Definition: Identitetspolitik

Identitetspolitik betegner idéen om, at forskellige undertrykte sociale gruppers fælles oplevelser af uretfærdighed er udgangspunkt for politisk engagement og organisering. Forestillingen om den politiske betydning af fælles livserfaringer var kendetegnende både for kvindebevægelsen i 1960'erne og 1970'erne og for en række andre politiske græsrodsbevægelser, for eksempel borgerrettighedsbevægelsen i USA og bøsser og lesbiske. I stedet for at samles om politiske manifeste eller partimedlemskab samles man om bestemte livserfaringer, for eksempel som kvinde, sort eller handicappet. Det fælles politiske mål handler om at skabe bevidsthed omkring de undertrykkende forhold og at opnå retfærdighed og selvbestemmelse. En del af denne proces går ud på at kritisere og gøre op med det omgivende samfunds dominerende opfattelse, der kan være ste-

reotypisk og føre til begrænsninger, for eksempel for pigers vedkommende som pæne og tilbageholdende.

Den amerikanske gruppe af sorte lesbiske feminister, "Combahee River Collective", er kendt for at beskrive den politiske betydning af identitet i nedenstående erklæring fra 1982:

"Som børn indså vi, at vi var anderledes end drenge, og at vi blev behandlet anderledes. For eksempel blev vi i samme åndedrag bedt om at være stille både for at være ladylike og for at få os til at virke mindre anstødelige i hvide menneskers øjne. Ved at dele livserfaringer i en bevidstgørelsesproces begyndte vi at forstå det fælles i vores oplevelser. Gennem den voksende bevidsthed formulerede vi en politik, der vil ændre vores liv og uundgåeligt gøre en ende på vores undertrykkelse."

En gruppe kvinder på den første Femølejr i 1971.

binde kvinder sammen. Derfor kaldes rødstrømpebevægelsens politiske tilgang også *identitetspolitik*.

Rødstrømpebevægelsen var på den måde med til både at opfinde en ny måde at lave politik på og til at skabe politisk debat om emner som parforhold, krop, seksualitet og husarbejde. Samtidig var bevægelsen inspireret af det antiautoritære ungdomsoprør i 1960'erne og 1970'erne og tidens eksperimenter med seksuel frigørelse og opgør med traditionelle familieformer.

Tredjebølge-feminisme

I 1990'erne opstod *kvindebevægelsens tredje bølge*. Med den begyndte en ny generation af feminister at politisere sproget. Herunder satte de spørgsmålstejn ved den måde, som vi taler om kønnene på, det vil sige ved *diskurserne* om køn (se mere om diskurser s. 66). Selve det at bruge kategorierne kvinde og mand kan ifølge disse feminister være begrænsende. Det

skyldes, at kønnene kommer til at fremstå som modsætninger. Men også en kritik af kvindebevægelsens fokus på de særligt kvindelige erfaringer var centralt for den tredje bølge af feminisme. Kritikken gik på, at kvindebevægelsens anden bølge havde fokuseret på forskellene mellem kvinder og mænd i sådan en grad, at kønnene blev tillagt forskellige egenskaber og værdier. Dette risikerede at bekræfte den *biologiske determinisme* (se s. 63), som feministiske bevægelser historisk havde forsøgt at bekæmpe.

De fælles kvindelige erfaringer, som kvindebevægelsens anden bølge vægtede højt, betragtede den nye generation af feminister *ikke* som gyldige for alle kvinder. Disse erfaringer byggede i stedet på hvide, vestlige middelklassekvinders erfaringsverden. I stedet for at se på forskellene mellem kvinder og mænd blev fokus nu rettet mod forskellene og måske ligefrem politiske interessemodsatninger kvinder imellem. I stedet for at være optaget af

Definition: Queer

Queer kommer af engelsk: "mærkelig" og er i den betydning blevet brugt nedsættende om homoseksuelle. I 1990'erne tog bevægelser, der arbejder for homoseksuelles rettigheder, betegnelsen til sig – de *reclaimede* ordet og brugte det som en fælles betegnelse for mennesker, hvis seksuelle identitet står uden for den hetero-

seksuelle norm. Samtidig blev *queer* i universitetsverdenen til et særligt forskningsfelt med fokus på køn, seksualitet og identitet. Fælles for aktivister og forskere er en interesse for at overskride de gængse køns kategorier, og dermed det at man enten er kvinde eller mand. Det kaldes også det *binære kønssystem*.

kvinden i ental, og hvad der er særligt kvindeligt, satte tredjebølgefeministerne derfor fokus på, hvor store forskelle der kan være inden for det samme køn. Og nogle formulerede det som et politisk mål at opløse – eller *dekonstruere* – køns kategorierne.

En toneangivende strømning i feminis- mens tredje bølge er den såkaldte *queer-feminisme*. I løbet af 1990'erne og 2000'erne har queer-feminister ønsket at gøre op med det entydige fokus på en bestemt gruppe kvinder, som de mente havde præget feminismen hidtil. I stedet har de beskæftiget sig med det, man kan kalde selve *kønssystemet*; altså hvordan det at

tilhøre et køn i sig selv kan fungere som en begrænsende styringsmekanisme.

Det har de gjort ved at sætte fokus på, hvordan normerne for at være en 'kvinde' og 'mand' i sig selv konstrueres i kraft af, hvordan vi taler og opfører os. En central pointe hos queer-feministerne er, at køns-identiteterne 'kvinde' og 'mand' er tæt koblet til heteroseksualitet som norm. Det ser man for eksempel i underforståede regler for, hvornår man regnes for en 'rigtig' kvinde eller en 'rigtig' mand. Det kan være, når omgivelserne automatisk forventer, at man taler om en kvinde, hvis man som mand omtaler sin kæreste.

Definition: Postkolonial feminisme

De postkoloniale feminister – ofte feminister med baggrund i tidligere koloniserede lande som Nigeria eller Indien – afviste også ideen om en fælles kvindeidentitet. Den amerikansk-indiske postkoloniale feminist Chandra Mohanty mener, at der er magthierarkier imellem kvinder baseret på, hvor i verden og i hvilken klasse man er født. Når den vestlige kvindebevægelse talte om et universelt søsterskab, overså

de ifølge Mohanty kvinderne fra de tidligere koloniserede lande, der har helt andre typer problemer end vestlige kvinder. Et aktuelt eksempel er de feminister, som tager nogle af de problemer op, som unge kvinder med etnisk minoritetsbaggrund i Danmark oplever (også selv om kvinderne ikke nødvendigvis kommer fra tidligere kolonier).

FIGUR 2.5 SAMMENLIGNING AF DE TRE FEMINISTISKE BØLGER

	Første bølge	Anden bølge	Tredje bølge
Periode	Slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet	1960'erne og 1970'erne	1990'erne og frem
Politisk bevægelse	Suffragetter, stemmeretsforkæmpere	Rødstrømpebevægelsen	Queer-bevægelsen, postkoloniale feminister, Normstormerne
Kritik af	Ulighed i formelle rettigheder, for eksempel i forhold til ejendomsret, forældremyndighed og stemmeret. Statslig lovgivning	Magtforhold, baseret på uformelle normer og socialisering. Traditionelle institutioner som eksempelvis ægteskab og patriarkalsk familiemønster	Begrænsninger af kønsidentitet og seksualitet i sproglige konstruktioner af køn. Diskursiv magt
Midler	Demonstrationer og militante angreb på myndigheder	Demonstrationer og happenings. Etablering af fællesskaber kun for kvinder (separatisme)	Demonstrationer. Forsøg på at overskride vedtagne kønsnormer gennem sproget (for eksempel "hen") og gennem udseende, der gør op med kønsideal
Mål	Ligestilling gennem politiske og økonomiske rettigheder. Anerkendelse af kvinder som borgere	Frigørelse fra undertrykkelse. Opgør med autoriteter og institutioner som for eksempel ægteskabet	Opløsning af begrænsende (binære) og heteronormative køns kategorier

Feminismens tredje bølge adskiller sig fra de to foregående ved, at det er vanskeligere at få øje på én samlet bevægelse, ligesom der ikke længere er tale om én *kvindekamp*. Det er i højere grad forskellige bevægelser, der også involverer mænd, seksuelle minoriteter og transkønnede, som alle opfatter feminisme som et værktøj til at gøre op med begrænsende kønsnormer.

En anden strømning i den tredje feministiske bølge er den *postkoloniale feminisme*, der ligger i forlængelse af *Black Feminism*, som var en del af den amerikanske borgerrettighedsbevægelse i 1960'erne og 1970'erne. Fortalerne for Black Feminism mente, at sorte kvinder oplevede en anden form for undertrykkelse end hvide kvinder i kraft af deres hudfarve, og at den hvide kvindebevægelse ignorerede den ra-

cediskrimination, som de sorte kvinder var udsat for (se også afsnittet om det intersektionelle perspektiv, s. 67).

Hvad er magt?

Kritik af magt er fælles for alle tre feministiske bølger. Men det er samtidig nogle ret forskellige former for magt, som stemmerets-, rødstrømpe- og queer-bevægelsen kritiserede. Før grundlovsændringen i 1915 var kvinderne udelukket fra den formelle politiske og økonomiske magt, og de ønskede at tage del i den. Rødstrømperne, derimod, protesterede mod uformelle magtstrukturer for eksempel i familien og ægteskabet i 1970'erne, mens queer-aktivister i dag vender sig mod de begrænsninger i vores forståelse af køn, der ligger i sprogets magt.